

Over Fixatie in Vertaling

Rik Loose

Woorden kunnen iemand geweld aandoen en dit kan zich vast zetten in wat J.-A. Miller “het been van een kuur” noemt.¹ Een analysant kan verslaafd raken aan de effecten van deze woorden, iets raakt hier gefixeerd en men blijft vast zitten in wat we een gestold genot kunnen noemen. De functie van de analyst is erop gericht om de ondoorzichtigheid van het reële te raken voorbij dit gestolde genot. Hiervoor is enorm veel geduld nodig en dit vereist soms jarenlang luisteren naar de gearticuleerde variaties op het waarheidseffect van de traumatische invloed van woorden omdat dit repercussies heeft voor de interpretatie. In het *Woord dat Kwetst* zegt J.-A. Miller dat interpretatie geen techniek betreft maar een ethiek,² de analyticus volgt een negatief pad waarop hij stil blijft omdat er niets over het reële gezegd kan worden.³ Hij gaat verder: “Het genot waarover we spreken heeft in de analyse geen ander teken dan de stilte van de analysant en de analyticus verbreekt deze stilte slechts om die manifester te maken”.⁴ Dit niets dat gezegd kan worden over het reële weerkaatst iets van wat Lacan zegt in Seminarie VII.

Hij verwijst naar Freuds notie van fixatie uit de *Drie Verhandelingen over de Theorie van de Seksualiteit*.⁵ Zoals vaak het geval is kunnen interessante onderzoekslijnen gehaald worden uit de vertalingen van de betreffende termen. Lacans verwijzing betreft een passage in het artikel van Freud. Deze laatste schrijft dat “de verhoogde *kleefkracht* of *fixeerbaarheid* van deze (vroeg) indrukken van het seksuele leven” waargenomen kunnen worden in neurotici en perverten.⁶ Het Duitse woord voor kleefkracht is *Haftbarkeit* en voor fixeerbaarheid is het *Fixierbarkeit*. In de Engelse vertaling van Seminarie VII is er een verschrijving binnen geslopen, namelijk, het originele *Fixierbarkeit* werd vervangen door *Fixierarbeit*, dat vertaald zou kunnen worden als “het

¹ Miller, J.-A. (2021), *Het Been van een Kuur*, Gent: Kring voor Psychoanalyse van de NLS.

² Miller, J.-A. (2009). *Het Woord dat Kwetst*, iNWIT, nr. 6, 2010, p.50.

³ Ibid. p. 55.

⁴ Ibid.

⁵ Lacan, J. (1959-60), *The Seminar of Jacques Lacan, Book VII, The Ethics of Psychoanalysis*, Londen: Routledge, 1992, p. 88.

⁶ Freud, S. (1905), *Drie Verhandelingen over de Theorie van de Seksualiteit*, Amsterdam: Boom Meppel, p. 176.

werk van fixatie". Deze *fehllleistung* is voor ons niet oninteressant omdat fixatie inderdaad werk kan vereisen van het subject en als zodanig traagheid kan veroorzaken. Lacan gebruikte deze twee Duitse termen in zijn seminarie in de volgende passage: "*Fixierarbeit* is de fixatie die voor ons te maken heeft met het register van de uitleg, in de zin van datgene dat niet uitgelegd kan worden, en *Haftbarkeit*, dat misschien het best vertaald kan worden door 'doorzettingvermogen', maar dat een curieuze resonantie (of connotatie) heeft in het Duits, want het betekent ook 'verantwoordelijkheid', 'verplichting'."⁷

Haftbarkeit kan ook vertaald worden met het woord aansprakelijkheid (of met het Engelse woord *liability*). In die zin is het een juridische term die aangeeft dat er een verantwoordelijkheid is voor iets dat gedaan of gezegd werd. Het is dit aspect dat Lacan hier benadrukt en waar hij verder op ingaat. Hij zegt: "Verantwoordelijkheid heeft betrekking op onze collectieve geschiedenis als analytici".⁸ Hij benadrukt in dit seminarie dat de psychoanalyse van een ethische orde is en dat de psychoanalyse een praktijk betreft waar men verantwoordelijkheid neemt voor de benen van ons onbewuste en *sprekend-lichaam*. Het gaat hem hier om de psychische causaliteit en dat is een ethische zaak, want voor Lacan gaat het in de psychische causaliteit om een subjectieve keuze.

Wanneer je het woord aansprakelijkheid in het Engels vertaalt met het woord *liability*, hetgeen juridisch aansprakelijkheid betekent (zoals eerder gesuggereerd), dan heeft het in die taal nog een andere connotatie, namelijk dat er iets of iemand is die de zaken op (of tegen) houdt of naar beneden trekt (*it, he or she is a real liability*). Inderdaad, *Haftbarkeit* en fixatie zijn er de oorzaak van dat de zaken niet zo goed lopen voor het subject. Tot slot kunnen we dan hier nog aan toevoegen dat de kleefkracht van *Haftbarkeit* de connotatie heeft van een koppig vasthouden aan iets of iemand dat, alweer, ervoor zorgt dat de zaken niet zo goed lopen voor het subject. Dit mag dan wel relevant zijn voor de ethiek van de psychoanalyse en voor een bepaald begrip van Freuds fixatie, het is echter niet datgene dat ons treft in deze passage.

Wat ons treft, is wat Lacan zegt over de term *Fixierbarkeit*, namelijk dat "de fixatie voor ons te maken heeft met het register van de uitleg, in de zin van datgene dat niet uitgelegd kan worden". Wat hier weergalmt is Millers opmerking over "het niets dat gezegd kan worden over het reële". Lacan maakt

⁷ Lacan, Ibid.

⁸ Lacan, Ibid.

deze opmerking binnen de context van de sublimatie van de driften.⁹ Wat onverklaarbaar is aan de fixatie verwijst naar het reële als datgene waarover niets gezegd kan worden en dat hij juist in deze passage aanduidt als “datgene dat zich altijd op dezelfde plaats bevindt”.¹⁰ Het reële, beschouwd vanuit de optiek van deze definitie, betreft een vastheid, een vaste plaats, een plaats buiten de verschuivingen die deel uitmaken van de dialectiek van de keten van betekenaars, $S1 \rightarrow S2$.

In deze klassieke periode van Lacans werk stelt hij dat de driften tot stand gebracht worden in het lichaam van het subject op basis van de vraag van de Ander. Deze vraag fixeert de driften van het lichaam en hier gaat het daarbij dan om bepaalde stijlen van orale, anale, scopische en evocatieve driften. Echter, verwijst Lacans terzijde gemaakte opmerking niet nog naar iets anders, namelijk, naar een fixatie die al in deze klassieke periode van zijn werk betrekking heeft op het reële van de drift waarover hij dan later zal zeggen dat het over het reële van de driften gaat in haar functie van gat?

In seminarie XI geeft Lacan aan dat de drift noch organisch noch mythe is maar dat het eerder een fictie in de zin van Bentham.¹¹ Volgens Lacan moeten Benthams ficties gesitueerd worden binnen het domein van de verhouding tussen de taal en het reële, namelijk tussen wat IS en wat EX-SISTEERT. Hij noemt deze drift een montage en niet een model want een model houdt een imaginarisatie in van het reële (een afdekking dus weer). Voordat hij deze drift deconstrueert verwijst hij naar Freuds *Voorbij het Lust-Principe*. Freud heeft het daar over het idee van een inertie, een soort traagheid, die in verband gebracht kan worden met fixatie. Echter, volgens Lacan is dit een fout.¹² We kunnen zeggen dat de verhouding tussen fixatie en deze inertie een andere vorm begint aan te nemen vanaf seminarie XI.

Een verband leggen tussen fixatie en die inertie impliceert de freudiaanse impasse betreffende het einde van een analyse omdat dit einde nog steeds “gevangen” zit in een ontologie van ZIJN waarin de dialectiek(en) van articulatie onmachtig blijken te zijn om dat gefixeerde element op te lossen.

⁹ Lacan, *Ibid.* p. 87.

¹⁰ *Ibid.* p. 70.

¹¹ Lacan, J. (1964-65), *The Seminar of Jacques Lacan, Book XI, The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis*, Londen: Penguin, 1977, p. 163

¹² *Ibid.* p. 162.

Lacan laat het hier inderdaad niet bij want voor hem wordt fixatie datgene dat EX-SISTEERT in de vorm van het reële van de drift als gat. We bevinden ons hier in het domein waarin de betekenaars het lichaam raken en daar een singuliere vorm van jouissance fixeren dat niet antwoordt aan de dialectiek van de taal. Dit is het domein van het lichaamsevenement dat aan de wortel staat van het symptoom en dat alleen bereikt kan worden door de “letter-buiten-zin” als datgene dat het materiaal vormt van datgene dat neergeschreven werd op het lichaam en dat tot symptomatische herhaling leidde. Interpretatie staat hier een omschrijving toe van een genots-substantie aan het einde van een analyse als de ware oorzaak van de psychische realiteit.¹³ Het subject blijft gefixeerd aan deze ware oorzaak maar niet in de vorm van een inertie of symptomatische restverschijnselen maar als iets dat tot een passe kan leiden of de creatieve mogelijkheden van het *sinthoom*.

¹³ Miller, J.-A. (2019), *Being is Desire* in: The Symptom 18, <https://www.lacan.com/symptom/being-is-desire-jacques-alain-miller/>.